

REFUGI SENSE CASA? Crisi d'acollida i d'habitatge a Catalunya

Olatz Ribera Almandoz, Investigadora CIDOB

Carlos Delclós, investigador postdoctoral de l'IGOP i investigador associat, CIDOB

Blanca Garcés Mascareñas, Investigadora sÈnior CIDOB

628

JUNY
2020

Quin impacte ha tingut el context de saturació del mercat immobiliari en les persones que busquen refugi? Quines implicacions comporta el problema d'accés a l'habitatge per a un sistema d'acollida que s'ha anat col·lapsant amb l'augment del nombre de sol·licituds? Què passa quan al cap de sis mesos d'entrar en el procés de tramitació s'espera que els sol·licitants d'asil siguin autònoms, és a dir, que busquin un habitatge propi? En aquesta Opinió, presentem els resultats principals de l'Enquesta CASASIL, dissenyada pel CIDOB en el marc del projecte Recercaixa «Casa nostra, casa vostra»? Condicions i trajectòries d'accés a l'habitatge de sol·licitants d'asil i refugiats a Catalunya.

En els darrers deu anys, les sol·licituds de protecció internacional han augmentat de manera exponencial. A Espanya, s'ha passat de 3.005 sol·licituds l'any 2009 a 117.795 el 2019. A Catalunya, el nombre de sol·licitants d'asil ha crescut de 215 el 2009 a 13.270 el 2019, amb el 89% de les sol·licituds presentades a la província de Barcelona. A més d'aquest augment, entre el 2015 i el 2019 hi ha hagut un canvi important en l'origen i la composició familiar dels sol·licitants. Mentre que en una primera etapa la majoria procedien de Síria i Ucraïna, actualment els principals països d'origen són Veneçuela, Colòmbia, Hondures i El Salvador. En paral·lel, tot i que les persones que arriben a Espanya soles segueixen sent majoria, hi ha hagut un clar augment de les que venen amb les seves parelles, ja sigui amb o sense fills menors.

Aquest creixement espectacular de les sol·licituds d'asil ha coincidit amb una dècada de crisi al sector de l'habitatge, que va començar amb l'esclat de la bombolla immobiliària i es va anar convertint gradualment en una crisi d'accés a l'habitatge assequible. Tot i ser un dret constitucional i un eix fonamental d'inclusió social, l'accés a un habitatge digne i adequat és un problema creixent a Catalunya. Entre els anys 2015 i 2018, el preu del sòl **va pujar** un 16,3% i el del lloguer, un 22%, mentre que la renda mitjana per llar **va augmentar** tan sols un 6,9%. Aquestes dinàmiques són encara més pronunciades als nuclis urbans, especialment a Barcelona. En resum, és un mercat immobiliari segmentat per importants dinàmiques de desigualtat social i territorial.

Segons les dades de l'Enquesta CASASIL, les trajectòries residencials dels sol·licitants d'asil a Catalunya es caracteritzen per una elevada precarietat i inestabilitat, que es reflecteixen en una alta mobilitat residencial dels enquestats (que han viscut en una mitjana de 3,3 habitatges i 2,4 municipis l'any des de la seva arribada) i una breu durada dels contractes de lloguer (amb un 31% dels enquestats que té contractes de 6 mesos o menys). Les trajectòries són particularment inestables per a les persones provinents de països de l'Àfrica Subsahariana, que arriben a viure en una mitjana de 4,2 habitatges i 3,6 municipis l'any i tenen contractes de lloguer de 6 mesos o menys en un 45,2% dels casos.

Entre les persones enquestades, la forma principal (en el 44,9% dels casos) per accedir a l'habitatge és a través d'una entitat social (especialment entitats del Sistema d'Acollida i Integració) i programes de l'administració pública. El suport de xarxes socials també és un factor important en la cerca d'habitatge, i és que el 20,9% dels enquestats ha trobat l'allotjament on viuen a través de familiars, amics i coneguts (xifra que puja fins al 27,3% entre aquells que tenien xarxa social prèvia a la seva arribada a Espanya). Això no obstant, gairebé 3 de cada 10 persones enquestades han hagut de recórrer al mercat immobiliari, on una llar mitjana gasta el 34,9% dels seus ingressos per pagar el lloguer, percentatge que pot arribar fins al 46,4% en el cas de les llars encapçalades per persones no europees, segons les dades de l'INE.

Pel que fa al tipus d'habitatge on resideixen, cal destacar que la majoria viu en habitacions en habitatges compartits (43,2% dels casos), xifra considerablement més alta que la d'aquells que viuen en habitatges familiars (24,3%) o en centres o pisos tutelats per a persones sol·licitants i beneficiàries de protecció internacional (12,6%). Trobem també una presència important de persones allotjades en recursos residencials d'emergència destinats a persones sense llar (10% dels enquestats), situació especialment freqüent entre aquelles persones que es troben a la fase prèvia del Sistema d'Acollida i Integració o ja han sortit del sistema. A més, és rellevant anotar que fins a un 7,9% de les persones soles i un 6,3% de les persones sense parella però amb fills menors viuen en habitacions compartides dins d'habitatges compartits, situació que pot generar problemes greus de convivència i de pèrdua d'intimitat.

Les dades més preocupants, però, són les d'exclusió residencial greu, i és que el 26,6% de les 300 persones enquestades han dormit al carrer alguna vegada des de la seva arribada a Espanya. Es tracta d'una realitat significativament més habitual pels homes (35,9%) que per les dones (14,3%), i d'una freqüència alarmant entre les persones amb fills menors (7,6%). Lluny de reduir-se, el problema va en augment: mentre que el 22,2% de les persones que porten més d'un any a Espanya han dormit alguna vegada al carrer, la xifra puja al 32,8% entre les que han arribat fa menys d'un any. Aquí les diferències per regió d'origen tornen a ser considerables: les persones que han passat per situacions de carrer representen un 40,5% de les provinents de països de l'Àfrica Subsahariana, un 31,3% de les d'Orient Mitjà i el nord d'Àfrica i un 30,8% de les d'Europa de l'Est i l'Àsia Central. A l'altre extrem hi trobem les persones veneçolanes, entre les quals el percentatge baixa al 9,1%. De nou, la xarxa social prèvia a l'arribada a Espanya juga un paper fonamental, ja que el percentatge de migrants que han dormit algun cop al carrer és 2,27 vegades més gran entre les persones que no hi coneixien ningú abans de venir.

Aquestes dades mostren que sovint es pot tenir “refugi” (o estar a l’espera de tenir-ne) sense tenir “casa”. Per a fer front a aquesta situació, cal reorientar la política d’habitatge per tal de consolidar-la com a pilar fonamental de l’Estat del Benestar. Per a aconseguir-ho, cal no només un augment del parc d’habitatge social o de lloguer assequible, sinó també implementar un conjunt de polítiques econòmiques i socials de caràcter universal en múltiples àmbits, des de la inclusió laboral de les persones més vulnerables, a l’ocupació de qualitat, l’accés a l’educació i sanitat públiques, i el reforç dels serveis socials i dels sistemes de garantia d’ingressos. D’altra banda, el Sistema d’Acollida i Integració requereix més flexibilitat per respondre adequadament a la diversitat de trajectòries i necessitats dels seus destinataris, i per millorar la protecció de les persones més vulnerables. Finalment, cal un major acompanyament en la inserció residencial i una transició més progressiva entre les diferents fases del sistema, que potenciï els processos d’arrelament social iniciats durant les primeres etapes de l’acollida.